

τόκοράλλι

ΓΡΑΜΜΑΤΑ • ΤΕΧΝΕΣ • ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ • ΖΩΗ

ΤΕΥΧΟΣ 11 • ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2016 • 8€



ΑΦΗΓΗΣΗ: ΜΑΡΙΑ ΚΟΥΓΙΟΥΜΤΖΗ ◉ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ◉ ΗΛΙΑΣ ΚΟΥΤΣΟΥΚΟΣ ◉ ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΥΛΩΝΑ
◉ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ ◉ ΘΕΑΤΡΟ: ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΚΑΒΑΛΙΕΡΟΣ

ΠΟΙΗΣΗ: ANNA ΑΚΗΜΑΤΟΝΑ (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ Β. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ) ◉ FRIEDRICH HÖLDERLIN (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
ΣΥΜΕΩΝ ΓΡ. ΣΤΑΜΠΟΥΛΟΥ) ◉ FRANCOIS DE CORNIERE (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΣΟΦΙΑ ΜΩΡΑΪΤΗ) ◉ HILDA DOOLITTLE
(ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΤΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ) ◉ MARIE UNDER (ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ΘΩΜΑ) ◉ ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΑΡΑΚΗΣ
◉ ΕΙΡΗΝΗ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ ◉ ΣΤΑΥΡΟΥΛΑ ΓΑΤΣΟΥ ◉ ΙΩΑΝΝΑ ΜΟΥΣΕΛΙΜΙΔΟΥ

ΔΟΚΙΜΙΟ: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΟΣΜΑΤΟΠΟΥΛΟΣ ◉ ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ ◉ ΔΗΜΟΣ ΜΑΡΟΥΔΗΣ
◉ ΕΛΕΝΗ ΛΑΔΙΑ ◉ ΦΩΤΗΣ ΣΧΟΙΝΑΣ ◉ ΜΑΡΙΑ ΚΟΚΟΡΗ ◉ ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΠΑΛΤΑΣ
◉ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ ΚΩΤΟΠΟΥΛΟΣ – ΑΘΗΝΑ ΡΩΣΣΗ ◉ ANNA ΑΦΕΝΤΟΥΛΙΔΟΥ

ΚΡΙΤΙΚΗ: ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΠΥΛΑΡΙΝΟΣ ◉ ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΤΣΑΚΟΣ ◉ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΜΠΟΥΡΑΣ
◉ ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΟΛ, ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ ◉ ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΚΟΥΣΟΥΛΑ ◉ ΧΑΡΗ ΣΠΑΝΟΥ ◉ ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ: ΚΩΣΤΑΣ ΑΡΚΟΥΔΕΑΣ ◉ **ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ:** ΧΑΡΙΝΕΛΑ ΤΟΥΡΝΑ ◉ **ΤΕΧΝΕΣ:** ΕΛΕΝΗ ΛΙΝΤΖΑΡΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ: ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ ◉ ΜΕΛΙΤΑ ΤΟΚΑ- ΚΑΡΑΧΑΛΙΟΥ ◉ **ΘΕΑΤΡΟ:** ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΘΕΟΔΩΡΑΤΟΥ

ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ: ΝΙΚΟΣ ΖΗΒΑΣ

26/4/2016

Πεδινή Ίωαννίνων

Αγαπητό Κοράλι,

Σέ προηγούμενο τεύχος (ἀριθ. 8) δημοσιεύτηκε κριτική τοῦ ἀγαπητοῦ Γιώργου Παγανοῦ γιά τό βιβλίό μου *Νεοελληνική Κριτική -ἀξιολογικές διακρίσεις*. Εὐχαριστῶ τόν φίλο Παγανό πού μπῆκε στόν κόπο νά ἀσχοληθεῖ μέ τό βιβλίό μου. Μέχρι σήμερα δέν ἔχω κάνει σχόλια πάνω σέ παρατηρήσεις πού ἀφοροῦσαν τά βιβλία μου. Στήν προκείμενη περίπτωση ὡστόσο, γιά λόγους πού θά φανοῦν στή συνέχεια, θεωρῶ ὅτι χρειάζεται, γιά χάρη τῶν ἀναγνωστῶν, νά γίνουν ὀρισμένες διευκρινίσεις.

Ἀρχικά ἓνα τυπογραφικό λάθος. Ὁ τίτλος τοῦ πρό-προτελευταίου βιβλίου μου εἶναι: *Ἡ Μεταβατική περίοδος τῆς ἐλλαδικῆς ποίησης*. Συνεπῶς ὄχι ἀκριβῶς τῆς ἐλληνικῆς ποίησης, ὅπως γράφεται. Ἔρχομαι στίς διευκρινίσεις.

α) Στή συγκεκριμένη κριτική γράφεται ὅτι τρία βιβλία μου (Ἀστική ἐμπειρία καί ἀστική ἰθαγένεια, Μεταβατική περίοδος καί Νεοελληνική κριτική) ἀποτελοῦν τριλογία. Φαντάζομαι πῶς αὐτό λέγεται ἐπειδή τά βιβλία αὐτά ἔχουν κάποια κοινά σημεῖα ἢ καί θέσεις. Πράγματι. Ὅμως σ' ὅλα τά βιβλία μου θά συναντήσῃ κανεῖς κοινά σημεῖα καί συναφεῖς θέσεις. Ἀλλά ὄχι μόνο στά δικά μου. Τό ἴδιο συμβαίνει στούς τρεῖς τόμους ἀπό τίς *Δοκίμες* τοῦ Γ. Σεφέρη, τό ἴδιο στά τέσσερα βιβλία κριτικῆς τοῦ Μ. Ἀναγνωστάκη καί στούς ἕξι τόμους τοῦ Κ. Στεργιόπουλου πού ἐπιγράφονται *Περιδιαβάζοντας*, κ.ἄ. Θά τά χαρακτηρίσουμε ὅλα αὐτά καί πολλά ἄλλα τριλογίες, τετραλογίες, ἐξαλογίες, κ.λπ.;

β) Γράφεται ἐπίσης ὅτι παράλειψα στό βιβλίό μου τρεῖς κριτικούς (Βαρίκα, Καραντώνη, Χουρμούζιο). Γιά τόν Καραντώνη ἔχω δώσει ἐξηγήσεις γιά τόν παράλειψα καί θεωρῶ κάπως ἄκομψη τήν ἀναφορά του. Ὅμως τό ζήτημα δέν εἶναι αὐτό. Τό ζήτημα εἶναι ὅτι, ὅταν ἀναφέρουμε τέτοιες παραλείψεις, θά πρέπει νά λέμε ταυτόχρονα γιά ποιά ἀξιόλογα κριτικά κείμενά τους ἔπρεπε νά εἶχαν συμπεριληφθεῖ στό βιβλίό μου αὐτοί οἱ κριτικοί.

γ) Παρακάτω διαβάζουμε: «Ὅλα αὐτά εἶναι ἀδιαμφισβήτητα καί ἀνταποκρίνονται στό περιεχόμενο τοῦ βιβλίου του. Τό πρόβλημα ὅμως δέν εἶναι ἐδῶ, οὔτε στά κριτήρια μέ τά ὁποῖα κρίνει καί ἀξιολογεῖ τά ποιητικά κείμενα διαχρονικά. Ἀλλά σ' αὐτό τό ζήτημα θά ἐπανέλθω [...] Στή διαμόρφωση τῶν κριτηρίων ἀξιολόγησης ἔχει πρότυπό του [ὁ Ἀράγης] τόν καρυωτακικό ρεαλισμό καί τά συναφεῖ παραδείγματα τῶν ποιητῶν πού

ἐμφανίστηκαν ἀπό τό 1920 καί ἐφεξῆς.» Στό σημεῖο τοῦτο θά ἤθελα νά ἐνημερώσω τούς ἀναγνώστες ὅτι τό βιβλίο, *Νεοελληνική κριτική -ἀξιολογικές διακρίσεις*, ἔχει ἀντικείμενο τήν κριτική καί ὄχι τήν ποίηση. Ἀπό τήν ἀποψη αὐτή δέν καταλαβαίνω τή φράση «ἀξιολογεῖ τά ποιητικά κείμενα διαχρονικά». Οὔτε καταλαβαίνω τή φράση «Στή διαμόρφωση τῶν κριτηρίων ἀξιολόγησης ἔχει πρότυπό του τόν καρυωτακικό ρεαλισμό καί τά συναφῆ παραδείγματα τῶν ποιητῶν πού ἐμφανίστηκαν ἀπό τό 1920 καί ἐφεξῆς». Τέτοια κριτήρια δέν ὑπάρχουν στό βιβλίο μου. Τά μόνα κριτήρια πού ὑπάρχουν εἶναι τά προσωπικά κριτήρια τῶν 27 κριτικῶν, μέ τά ὁποῖα ἐκεῖνοι ἀξιολόγησαν τά διάφορα λογοτεχνικά ἔργα πού ἔκριναν. Γιά τό λόγο αὐτό τίς παραπάνω φράσεις δέν μπορῶ νά τίς χαρακτηρίσω ἀλλῶς παρά σάν ἐκτός θέματος παραδοξολογίες.

γ) «Ἡ κριτική θέση τοῦ Ἀράγη γιά τή νεοελληνική ποίηση εἶναι πρωθύτερη.» Βρίσκομαι πάλι στήν ἀνάγκη νά πῶ ὅτι τό βιβλίο, *Νεοελληνική κριτική -ἀξιολογικές διακρίσεις*, ἀφορᾷ τήν κριτική τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας καί ὄχι τήν ποίηση. Καί ἀναρωτιέμαι ἂν ἔχει διαβαστεῖ τελικά αὐτό τό βιβλίο.

δ) Δύο λόγια γιά τή δημοτική. Ἐχει εἰπωθεῖ, πρῖν ἀπό μένα καί ἀπό πολλούς¹, ὅτι ἡ δημοτική τοῦ Ψυχάρη καί τοῦ Παλαμᾶ ἦταν τεχνητή, δηλαδή φτιαχτή καί εἶχε ἀπό τήν ἀνάποδη τά μεῖον τῆς καθαρεύουσας. Αὐτή τή γλῶσσα, γιά νά γίνει ἡ διάκριση, τήν ὀνόμασα δημοτικιστική. Οἱ ἀνθρωποι πού τή χρησιμοποιοῦσαν ἦταν ἄστοι πού ὑποδύονταν, χωρίς νά τή γνωρίζουν ἐμπειρικά, τή γλῶσσα τῆς ὑπαίθρου, αὐτοσχεδιάζοντας ἔτσι ἕνα ἰδίωμα πού δέν εἶχε μιληθεῖ καί δέν εἶχε ἀντίκρισμα στόν προφορικό λόγο. Γλῶσσα πού οἱ ἴδιοι δυσκολεύονταν νά τή μιλήσουν² καί ἱστορικά ἔχει μπεῖ στό περιθώριο -σήμερα κανεῖς δέν τή χρησιμοποιεῖ. Αὐτό δέν εἶναι πολεμική κατά τοῦ δημοτικισμοῦ, ὅπως γράφτηκε, ἀλλά μιά ἀπλή διαπίστωση. Προσωπικά μέ τό μέρος τῆς δημοτικῆς εἶμαι καί δημοτική γράφω. Ἀλλά τί νά γίνει, θά βάλουμε φίμωτρο στό μυαλό μας ἀπέναντι στόν δημοτικισμό; Καί μιά πληροφορία πού ὑπάρχει στό βιβλίο. Τή δημοτική δέν τή χωρίζω ἐγώ σέ δημοτική τῆς ὑπαίθρου καί δημοτική ἀστική, ἡ διάκριση ἀνήκει στόν Δ. Βουτυρά (σ. 34).

ε) «Ἡ ποιητική γλῶσσα ἀρχαιόθεν δέν ἦταν ἡ καθημερινή γλῶσσα τῆς ἐποχῆς, ἀλλά μιά πλαστή μορφή της, ξένη πρὸς τήν ὀμιλουμένη. Αὐτό παρατηρεῖται στήν ἀρχαϊκή ἀκόμη περίοδο, στόν Ἡσίοδο, στόν Ὅμηρο καί, ἀργότερα, στήν κλασική ἐποχή. Στήν τραγική ποίηση γιά παράδειγμα, τά χορικά εἶχαν παλαιότερους ἀρχαϊκοὺς δωρικοὺς γλωσσικοὺς τύπους.» Ἐπειδὴ δέν εἶμαι εἰδικός στά «ἀρχαιόθεν», ρώτησα νά μάθω. Καί ἔμαθα ὅτι σύμφωνα μέ τίς σύγχρονες ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαιομαθῶν ἡ παραπάνω ἀντίληψη δέν ἰσχύει. Καί ὅτι οἱ δωρικοί τύποι στά χορικά τῶν τραγωδιῶν δέν ἦταν ἀρχαϊκοί, ἀλλά διαλεκτικοὶ δωρικοὶ τύποι πού ἀνήκαν στή σύγχρονη δωρική διάλεκτο τῆς ἐποχῆς πού γράφονταν οἱ τραγωδίες. Μέ τήν εὐκαιρία θά ἤθελα νά θυμίσω ἐδῶ τόν Δάντη, τόν Γκαῖτε, τόν Ντοστο-

γιέφσκη καί τόν Σολωμό, πού ύποστήριζαν τή γλώσσα τής καθομιλουμένης στη λογοτεχνία. Άλλά δέν ξέρω καί κανένα έχέφρονα άνθρωπο, έξω από τούς γλωσσαμύντορες καί τούς κρυφοεπιγόνους τους, πού νά ίσχυρίζεται τό αντίθετο.

στ) Παρατηρῶ ὅτι, πρὸς τό τέλος, τό ἓνα τρίτο ἀπὸ τό κείμενο τοῦ φίλου Παγανοῦ ἀσχολεῖται πάλι μέ τήν ποίηση, παραθέτοντας μάλιστα καί ποιητικό ἀπόσπασμα τοῦ Σεφέρη. Ὁμολογῶ ἀκόμα μιά φορά τήν ἀπορία μου. Τό βιβλίο μου ἔχει τίτλο, ἔχει πρόλογο, σῶμα καί ἐπίλογο, καί ὅλα αὐτά λένε ὅτι ἀντικείμενό του εἶναι ἡ κριτική τής νεοελληνικῆς λογοτεχνίας. Τί θέση μπορεῖ νά ἔχει ἐδῶ ἡ «Λάρισα», γιά νά θυμηθοῦμε καί τόν Ἐγγονόπουλο;

Εὐχαριστῶ γιά τή φιλοξενία
Γιῶργος Ἀράγης

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Γιάννης Ἀποστολάκης, *Ἡ ποίηση στή ζωή μας*, δεύτερη ἔκδοση, Ἑστία, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 179- 180. Ἀλέξανδρος Ἀργυρίου, *«Τό Ταξίδι μου καί οἱ Ἀθηναῖοι ταξιδιώτες»*, Ἐκκρεμότητες, Καστανιώτης, Ἀθήνα 2008, σ. 168. Mario Vitti, *Ἱστορία τής Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας*, Ὀδυσσεύς, Ἀθήνα, 2003, σ. 313.

2. Κωστής Παλαμᾶς, *Ἄπαντα*, ἔκτος τόμος, Γκοβόστης, Ἀθήνα χ.χ., σσ. 169- 170.



Μελίτα Τόκα Καραχάλιου

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΧΤΙΣΤΕ*

Ἄφορμή ἢ σύμπτωση; Δέν ξέρω. Ἐνα ὅμως εἶναι βέβαιο, γιατί μιλά ἢ εἰκόνα. Παιδιά τοῦ Δημοτικοῦ Σχολείου Λητῆς, σέ ἐκπομπή τῆς Τ.Υ. 100, παρουσίασαν μαζί μέ τόν δάσκαλό τους «τά χελιδονίσματα» καί τόν ἐρχομό τῆς Ἄνοιξης. Ἐθιμα λοιπόν καί παιδιά, παράδοση καί χαρά ζωῆς καί συμμετοχῆς. Τό σήμερα καί τό χθές. Νοσταλγία; Ἐπιστροφή στά πέτρινα χρόνια; Ὅλα αὐτά γιά μένα. Κυρίως ὅμως ἐπιστροφή στίς ρίζες, στίς ρίζες τοῦ πατέρα μου.

Πόσο δύσκολο, πόσο συγκινητικό εἶναι νά προσπαθεῖς νά ξαναποθετηθεῖς μέσα στόν ἄχρονο χρόνο, ὅπως συνέβη μέ τόν Μαρσέλ Προύστ στό ἔργο του «Ἀναζητώντας τόν χαμένο χρόνο». Νά ξαναβιώσεις, ἂν εἶναι δυνατόν, μέ τήν δύναμη τῆς θύμησης, ἄλλες ἐποχές, ἄλλα γεγονότα, νά ξαναπλάσεις πρόσωπα ἀγαπημένα καί μή, νά τά ἐπαναποθετήσεις σ' ἓνα περιβάλλον ὀριστικά χαμένο, μέσα στή δίνη διάφορων καταστάσεων, συνθηκῶν, νοστορίας. Σάν σέ νεφέλωμα, σάν σέ ὀμίχλη, ἀπὸ τό βάθος τοῦ μυαλοῦ μου, ἀμυδρά ζωντανεύουν εἰκόνας μιᾶς ἄλλης ἐποχῆς. Μιᾶς ἐποχῆς ἀπλῆς, χωρίς τίς σημερινές ἀνέσεις, μέ τίς γκαζόλαμπες γιά φωτι-